

יסודות ראש השנה

שיעור ראשון

"ארבעה ראשי שנים"

מקורות

א. שמות יב, ב; שמות כג, טז; [שמות לד, כב; דברים לא, י]

ב. גמ' ראש השנה ב-ג. "מתני'... דר"ה לאו ניסן הוא"; ז. "ת"ר באחד בניסן... שאין עמה חדשים"

ג. ראב"ע שמות (הפירוש הארוך) פרק יב פס' ב "והאומות אומרים... הם נכונים"; [רמב"ן, שם]

ד. דרשת הרמב"ן לראש השנה "ובתחלה יש עלינו... ראשון ושני וכו'"

ראב"ע שמות (הפירוש הארוך) יב, ב

והאומות אומרים, כי אם השנה בנויה מהחדשים, הנה חדש האביב הוא יסוד וראש, אם כן למה תחלו מספרכם מהחדש השביעי, ותאמרו כי הוא ראש השנה. והתשובה, כבר הזכירו חז"ל, כי ארבעה ראשי שנים הם. וראינו מפורש כי קדוש שנת היובל 'בחדש השביעי בעשור לחדש'. ועוד, כי צוה השם לקרוא בתורה, 'במועד שנת השמיטה בחג הסוכות' 'למען ישמעו ולמען ילמדו'. ואם בתחלת שנת השמיטה תהיה מניסן, למה לא צוה לקרוא בתורה בחג המצות, והנה חצי שנה עמדו בטלים. וכתוב 'חג האסיף תקופת השנה', ובמקום אחר הוא אומר 'וחג האסיף בצאת השנה'. ועוד נוכל ללמוד מדרך התורה גם מדרך התולדות, שאמר בתחלה 'לא תזרעו' ואחר כך 'ולא תקצרו', כי הזריעה סמוכה לתשרי לא לניסן. ועוד, אם שמנו תחלת

השמיטה ניסן, מי שזרע בשנה הששית לא יקצור בשנה השביעית, כי הקציר אחר ניסן הוא, וכבר נכנסה שנת השמיטה, גם לא יזרע בשנת השמיטה. והנה כי דברי חכמינו ז"ל הם נכונים.

דרשת הרמב"ן לראש השנה

ובתחלה יש עלינו לפרש מה שאומר 'בחודש השביעי', כי יכול השואל להקשות לנו היאך זה חדש השביעי והלא כל ישראל קורין אותו ראש השנה, ומפי עוללים ויונקים ראש השנה שמו, וכן קורין אותו רבותינו בתלמוד ואומרים בכל מקום ראש השנה ויום הכיפורים, והכתוב עצמו מורה שזה החודש הוא ראשון וראש לשנה, שנאמר 'בחג הסוכות בצאת השנה', כלומר בחדש שיצאה השנה והשניה מתחלת, וכן אמר 'תקופת השנה', שמקפת וחוזרת כמו לתקופות הימים, ואם הוא

ראש השנה החדש שלו ראשון לשנה על כל פנים, שזה קשר של קיימה הוא שהחדש הראשון הוא ראש השנה, שהשנה מחוברת היא מחדשים, ואל יתפתה אדם להפריש ביניהם ולומר שזה לחדשים וזה לשנה, כי הראשון לשנה על כל פנים הוא ראשון לחדשי השנה למי שיודע הדבר בלי שבוש.

ותשובת שאלה זו, כי מה שאמר בתורה בניסן 'החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה', אין פירושו שיהיה ניסן ראש, אלא שיהא נקרא ראשון לנו, כלומר ראשון לגאולתינו, שנמנה החדשים לגאולתינו שיצאנו ממצרים, כי מנהג התורה שימנו החדשים והימים למצות, שהרי ימי השבוע אין להם שם בישראל, ובשאר האומות כל אחד שמו עליו, כגון הנוצרים שקורין אותם על שם שבעת כוכבי לכת כצנ"ש חל"ם שהם

ראשי הימים, ואומרים וכו', אבל בישראל אין להם שם, אלא שקורין אותם לשם מצות שבת ואומרים אחד בשבת שני בשבת וכו' כדי שנזכור השבת בכל יום. וזהו פשוטו של מקרא שאמר זכור את יום השבת שנזכור אותו תמיד בכל הימים, וכך אמרו רז"ל במכילתא ר' יצחק אומר לא תהא מונה כדרך שאחרים מונין אלא תהא מונה לשם שבת, כלומר כל הימים תהא מונה אליו וממנו, ועל כן לא קראו להם לא שם עצם ולא שם תאר כלל אלא לשם שבת הם נקראים, וכן החדשים לא היה להם שם בתורה ולא בישראל אבל היו ישראל אומרים כמו שהתורה אומרת 'בחודש הראשון', וכן 'ויהי בשנה השנית בחדש השני נעלה הענן', 'ובחודש השביעי באחד לחודש' וכן כולם, ופירושו בחודש הראשון לגאולתינו ממצרים ובחדש השביעי ליציאת מצרים, וזהו פירוש

'ראשון הוא לכם', שאינו ראשון בשנה
אבל הוא ראשון לנו, שנקרא אותו ראשון
לגאולה שלנו.

ואלו השמות שאנו קורין אותן ניסן אייר
סיון, שמות פרסיים הם ולא תמצא אותם
לא בתורה ולא בנביאים אלא בכתבי הקדש
הנעשים בבבל, ולא בימי מלכות בבל
עצמה שאינם בספר דניאל, אלא לאחר
שכבשו הפרסיים המלכות הוזכרו כן בספר
עזרא ובדברי זכריה נביא בבל, ובמגלת
אסתר מזכיר אותם 'בחודש הראשון הוא
חודש ניסן', כלומר בחודש הראשון
לישראל שהוא נקרא ניסן למלכות פרס,
וכן 'בחודש השלישי הוא חודש סיון'.
והענין הזה הזכירוהו רבותינו ז"ל, אמרו
בבראשית רבה וכן בירושלמי: 'שמות
החדשים עלו עמהם מבבל', כלומר
שמתחילה לא היו להם שמות בישראל עד
שיצאנו מבבל והעלינו השמות משם.

והסיבה בזה, לפי שמתחילה נצטוינו למנותם בזכרון גאולת מצרים, וכשיצאנו מבבל ונצטוינו 'לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את בני ישראל מארץ צפון' וגו', חזרנו לקרות חדשינו לגאולת צפון, ולא שנשנה השמות הראשונים ונשכח גאולת מצרים אלא שנצרף שם שמות בבל להודיע ולזכור ששם עמדנו ומשם הוציאנו ה'. וכל זה נתחדש ביציאתנו ממצרים, אבל קודם לכן החדשים הנזכרים בתורה, כגון במבול בראשון באחד לאחד ובחדש השני והשביעי והעשירי הנמנים שם, אינן אלא למנין השנים והראשון הוא תשרי שהוא ראש השנה לזרע וקציר וממנו כולם, שכבר הסכימו הכל לדעת ר' אליעזר וקבעו בתפילות 'זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון', כמו שאמרו בגמרא 'כמאן

מצלינן' וכו'. ובתורה מפורש 'וחג האסיף
בצאת השנה', ואמר 'תקופת השנה' כמו
שהזכרתי. וכן היה הענין עד שיצאנו
ממצרים, ואז נצטוינו לעשות שני מנינים:
אחד לחדשים, ויהיה פירושו: ראשון ושני
ושלישי לגאולה, ואחד למנין השנים,
ויהיה ראש השנה מתשרי.

וכן אמרו במכילתא: 'החדש הזה לכם - לא
מנה בו אדם הראשון', כלומר, אדם
הראשון שהוא ראש ליצירה לא מנה בו,
שהוא היודע ועד כי תשרי הוא הראשון
שבו נברא, אבל אתם תעשו אותו ראשון
לכם לגאולתכם. וכן תרגם יונתן בן
עוזיאל: 'בירח האיתנים בחג הוא החדש
השביעי', אמר: 'בירחא דעתיקיא קרן ליה
ירחא קדמאה וכען הוא ירחא שביעאה',
כלומר שהראשונים היו קורין לו קדמאה
לבריאתו של עולם ועכשיו הוא ירחא
שביעאה ליציאת מצרים. ומה שאמר

הכתוב 'ירח זיו בירח בול בירח האיתנים',
שמות תואר הן שהכתוב מזכירם בהן, וכן
חכמים דורשים אותן 'בירח שנולדו בו
איתני עולם וזיותני עולם', ולא היו נקראין
כן בפני העם אלא ראשון ושני וכו'.

בשעה טובה אנו פותחים את סדרת
שיעורי 'יסודות ראש השנה'. בסדרה
זו נעסוק בשלושה נושאים מרכזיים:

א. קביעת ראשי השנים – הנושא
הפותח את המסכת והנידון
בהרחבה על ידי הגמרא [דפים ב.-טו:].

ב. ענייני קידוש החודש – בהם
עוסקת המשנה בחציו השני של
הפרק הראשון, בפרק השני
ובתחילת הפרק השלישי [דפים יט:-

כו:].

ג. מצות שופר בראש השנה – בה
עוסקת המשנה בפרק השלישי
ובפרק הרביעי [דף כו: - סוף המסכת].

המשנה הפותחת את המסכת מונה
ארבעה ראשי שנים:

ארבעה ראשי שנים הם: באחד
בניסן ראש השנה למלכים
ולרגלים. באחד באלול ראש
השנה למעשר בהמה. רבי אלעזר
ורבי שמעון אומרים: באחד
בתשרי. באחד בתשרי ראש השנה
לשנים ולשמיטין וליובלות
לנטיעה ולירקות. באחד בשבט
ראש השנה לאילן, כדברי בית
שמאי. בית הלל אומרים:
בחמשה עשר בו. [משנה ב.]

קביעה זו, כי ישנם "ארבעה ראשי שנים", טעונה ביאור: לכאורה, ראש השנה הוא הזמן הפותח את השנה, וכך אמור להיות 'ראש השנה' אחד בלבד! כיצד, אם כן, ישנה בכל שנה ארבעה 'ראשים' שונים?

תמיהה זו מתקחה לאור דברי הברייתא:

ששה עשר בניסן ראש השנה לעומר, ששה בסיון ראש השנה לשתהי הלחם.
[ר"ה ז:]

הברייתא מגדירה את יום הבאת העומר כ"ראש השנה לעומר", ואת יום הבאת שתי הלחם כ"ראש השנה לשתהי הלחם". ברור שאין כוונתה שימים אלו אכן מהווים 'ראש השנה', אלא הברייתא משתמשת במונח 'ראש השנה' במשמעות מושאלת:

הואיל ותאריך זה מהווה נקודת התחלה לעניין מסוים, היא מכנה אותו כ'ראש השנה' ביחס לתחום זה. באופן זה ניתן להבין גם את דברי המשנה. מסתבר שאין כוונתה שלשנה יש ארבעה ראשים שונים; תשרי לבדו הוא 'ראש השנה' – כמפורש בתורה [שמות כג, טז]: "...והג האסיף בצאת השנה"¹ – אלא שישנם תאריכים שונים המשמעותיים לתחומים מסוימים, ותאריכים אלו נחשבים ביחס אותם תחומים כ'ראש השנה'. כך, ניסן הוא ראש השנה לרגלים – הואיל ואיסור 'בל תאחר' קיים כאשר עברו עליו שלושת הרגלים כסדרם: פסח, שבועות

---

¹ כעין זה בכתובים נוספים: "והג האסיף תקופת השנה" [שמות לד, כב]; "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות" [דברים לא, י]. [הרב יואל בן נון [זכור ושמור עמ' 236-349] מבאר כי בתורה 'ראש השנה' אינו יום אחד, אלא חודש תשרי הוא 'ראשית השנה' – הזמן החותם את השנה הקודמת ופותח את השנה החדשה. לכן על אף שהוא לאחר 'ראש השנה' (=א' תשרי), מוגדר כעומד "בצאת השנה"].

וסוכות²; אלול הוא ראש השנה למעשר בהמה – הואיל וזהו סוף זמן ההמלטה, ולכן הנולדים לאחר מכן נחשבים לשייכים לשנת המלטה חדשה; שבט הוא ראש השנה לאילן – "הואיל ויצאו רוב גשמי שנה"³.

עם זאת, לא די בכך כדי לבאר את הדין הפותח את המשנה: "באחד בניסן ראש השנה למלכים". הגמרא [ב.ב.:-] מבארת, כי מניין שנות מלכי ישראל הוא מניסן. הגמרא מביאה ברייתא המרחיבה את מעמדו של ניסן כ'ראש השנה':

תנו רבנן, באחד בניסן ראש השנה לחדשים ולעיבורין ולתרומת שקלים. [ר"ה ז.]

---

² זוהי דעת רבי שמעון, אך ישנן שיטות נוספות; עי' בסוגיית הגמרא [ד.:-] הדנה בכך.

³ להבנת מושג זה, 'ראש השנה לאילן', נקדיש בעזרת ה' שיעור מיוחד.

הגמרא מבארת את המקור לכך
שאחד בניסן הוא ראש השנה
לחדשים ולתרומת שקלים:

לחדשים מנלן? דכתיב 'החדש
הזה לכם ראש חדשים ראשון
הוא לכם לחדשי השנה'...
ולתרומת שקלים מנלן? אמר רבי
יאשיה: אמר קרא 'זאת עלת חדש
בחדשו לחדשי השנה' – אמרה
תורה חדש והבא קרבן מתרומה
חדשה, וגמרי שנה שנה מניסן,
דכתיב 'ראשון הוא לכם לחדשי
השנה'.
[שם]

הגמרא קושרת דינים אלו בדברי
התורה [שמות יב, ב]: "החדש הזה לכם
ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי
השנה", המלמדים כי חודש ניסן הוא
החודש הראשון, ולכן החובה להביא

את הקרבנות מתרומה חדשה חלה
באחד בניסן.

הגדרה זו עולה גם מביאורו של
רש"י לכך שאחד בניסן הוא ראש
השנה "להפסקת עיבורין":

שכיון שקידשו את החודש לשם
ניסן פסקה שנה שעברה מלהיות
מעוברת עוד, שאין רשאין לעשות
ניסן אדר, שכבר נכנסה שנה
אחרת לעניין עיבור.

[רש"י שם, ד"ה הפסקת עיבורין]

לפי דבריו, בראש חודש ניסן
מתחילה שנה חדשה, ולכן משנכנס
ניסן לא ניתן לעבר את השנה
הקודמת⁴.

---

⁴ מדברי ראב"ע [שמות יב, ב] עולה כי מעברים דווקא את אדר הואיל וזהו החודש האחרון; ועי' תוספות [סנהדרין יב, ד"ה אין] הנותנים לכך טעם אחר.

על פי דברים אלו יש לשוב ולתמוה:
הואיל והשנה מתחילה בתשרי, כיצד
ייתכן שניסן הוא "ראש חדשים"?
כיצד ייתכן שניסן ותשרי נחשבים
שניהם ל'ראש השנה'?

הרמב"ן עומד על תמיהה זו בדרשתו
לראש השנה, בביאורו לכתוב [ויקרא כג,
כד]: "בחדש השביעי באחד לחודש
יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא
קודש":

ובתחילה יש עלינו לפרש מה
שאומר 'בחודש השביעי', כי יכול
השואל להקשות לנו היאך זה
חדש השביעי והלא כל ישראל
קורין אותו ראש השנה, ומפי
עוללים ויונקים ראש השנה שמו,
וכן קורין אותו רבותינו בתלמוד

ואומרים בכל מקום ראש השנה
ויום הכיפורים. והכתוב עצמו
מורה שזה החודש הוא ראשון
וראש לשנה, שנאמר 'בחג
הסוכות בצאת השנה', כלומר
בחדש שיצאה השנה והשניה
מתחלת, וכן אמר 'תקופת השנה',
שמקפת וחוזרת, כמו לתקופות
הימים. ואם הוא ראש השנה
החודש שלו ראשון לשנה על כל
פנים, שזה קשר של קיימה הוא
שהחדש הראשון הוא ראש
השנה, שהשנה מחוברת היא
מחדשים. [דרשת הרמב"ן לראש השנה]

הרמב"ן דוחה הצעה המחלקת בין
מועד תחילת השנה לקביעת החודש
הראשון:

ואל יתפתה אדם להפריש ביניהם
ולומר שזה לחדשים וזה לשנה, כי
הראשון לשנה על כל פנים הוא
ראשון לחדשי השנה למי שיודע
הדבר בלי שבוש. [שם]

הרמב"ן מיישב תמיהה זו על פי
ביאורו לכתוב "החודש הזה לכם ראש
חדשים":

ותשובת השאלה הזאת, כי מה
שאומר בתורה בניסן 'החדש הזה
לכם ראש חדשים ראשון הוא
לכם לחדשי השנה', אין פירושו
שיהיה ניסן ראש, אלא שיהא
נקרא ראשון לנו, כלומר ראשון
לגאולתינו, שנמנה החדשים
לגאולתינו שיצאנו ממצרים... וכן
אמרו במכילתא: 'החדש הזה לכם
– לא מנה בו אדם הראשון'.

כלומר, אדם הראשון שהוא ראש
ליצירה, הוא היודע ועד שתשרי
הוא הראשון, שבו נברא העולם,
אבל אתם תעשו אותו ראשון
לכם לגאולתיכם. [שם]

לדברי הרמב"ן, אמנם השנה
מתחילה בתשרי⁵, אך כדי להזכיר את
גאולת מצרים נצטוונו למנות את
ניסן כחודש הראשון. כך, לשנה יש
'ראש השנה' אחד בלבד: אחד בתשרי.
ואף על פי כן, נצטוונו למנות את
ניסן ולכנותו החודש הראשון, הואיל
והוא חודש הגאולה – החודש בו
יצאנו ממצרים לחירות עולם⁶.

---

⁵ הרמב"ן קושר זאת לכך שבתשרי נברא העולם; ועי' להלן לדרך נוספת בביאור הטעם שתשרי הוא 'ראש השנה', הואיל וזו תחילת השנה החקלאית.

⁶ וכן כותב הרמב"ן בפירושו לתורה [שמות יב, ב]: "וזה טעם 'ראשון הוא לכם', שאיננו ראשון בשנה, אבל הוא ראשון לכם, שנקרא לו לזכרון גאולתינו". [ועי' בדברי הרמב"ן בפרשת נח (בראשית ח, ה)].

מדברי רבי אברהם אבן עזרא עולה
שיטה שונה. ראב"ע מעלה גם הוא
את התמיהה דלעיל:

והאומות אומרים, כי אם השנה
בנויה מהחדשים, הנה חדש
האביב הוא יסוד וראש, אם כן
למה תחלו מספרכם מהחדש
השביעי, ותאמרו כי הוא ראש
השנה. [ראב"ע (הפירוש הארוך), שם]

ביישוב תמיהה זו כותב ראב"ע:

והתשובה, כבר הזכירו חז"ל, כי
'ארבעה ראשי שנים הם'. וראינו
מפורש כי קדוש שנת היובל
'בחדש השביעי בעשור לחדש'.
ועוד, כי צוה השם לקרוא בתורה
'במועד שנת השמיטה בחג
הסוכות', 'למען ישמעו ולמען
ילמדו'. ואם בתחילת שנת

השמיטה תהיה מניסן, למה לא
ציווה לקרוא בתורה בחג המצות,
והנה חצי שנה עמדו בטלים.
וכתוב 'חג האסיף תקופת השנה',
ובמקום אחר הוא אומר 'וחג
האסיף בצאת השנה'... והנה כי
דברי חכמינו ז"ל הם נכונים. [שם]

ראב"ע מוכיח ממקורות שונים שעל
אף דברי התורה "החודש הזה לכם
ראש חדשים", תשרי מהווה גם הוא
'ראש השנה'. בכך מראה ראב"ע את
נכונות דברי חז"ל שמנו ארבעה ראשי
שנים.

מדברים אלו עולה כי להבנתו,
בניגוד לדברי הרמב"ן, ישנם כמה
'ראשי שנים' המשמשים זה לצד זה.
באופן זה, תשרי וניסן נחשבים
שניהם ל'ראש השנה'. על פי דרכו יש

לבאר, כי לוח השנה העברי מורכב משני לוחות שונים: לוח אחד מתחיל בניסן, ולוח שני מתחיל בתשרי.

הרב יואל בן נון [בספרו 'זכור ושמור' עמ' 209-224] מוסיף לכך הסבר. השנה הטבעית היא שנת החמה, בה נשלם סיבוב של כדור הארץ סביב השמש. על שנה זו ועל עונותיה השונות מבוסס המחזור החקלאי, ושנה זו מתחילה בתשרי – מועד השלמת המחזור החקלאי הקודם (באיסוף היבול) והתחלת מחזור חקלאי חדש (בציפייה לגשם שיצמיח יבול חדש). לעומתה, שנת לבנה אינה קיימת בטבע, אלא זו קביעה שרירותית ששנים עשר מחזורים בהם הירח מסתובב סביב כדור הארץ נחשבים לשנה. בהתאם לכך, בלוח ירחי מועד תחילת השנה הוא שרירותי, וכל

תחילת חודש יכול להיחשב כ'ראש
השנה', ממנו יתחיל מניין י"ב
החודשים המרכיבים את השנה.

הרב יואל בן נון מבאר כי זוהי
המשמעות העמוקה של הכתוב
"החודש הזה לכם ראש חדשים":

המצרים חיו לפי לוח שמש קבוע
ומסודר... שום דבר לא התחדש
במצרים, כמו השמש שאינה
מתחדשת... יציאת מצרים
מוכרחת היתה לפתוח בחודש
הירחי כיסוד הלוח. אם לא היה
משתנה הלוח, לא היו בני ישראל
יכולים לצאת ממצרים
ומתרבותה, שכולה שמש,
קביעות ויציבות. כאן התחילה
מהפכת ההתחדשות. נס היציאה
ממצרים והתערבות ה'

בהיסטוריה תוך שבירת חוקי הטבע כרוכים היו בשינוי הלוח – בעזיבת הלוח השמשי, המבוסס על הטבע הקבוע והיציב, ובאימוץ הלוח הירחי, המבוסס על הירח הנעלם והמתחדש בכל חודש ומשנה את צורתו ומקומו בכל העת. לא במקרה פותחת התורה בלוח החודשים הירחי כ"מצוה ראשונה שנצטוו ישראל"… מצד שני, נטישה מוחלטת של הלוח השמשי ואימוץ הלוח הירחי בלבד אף הם אינם עולים על הדעת באומה המתעתדת להיכנס לארץ ולעסוק בחקלאות… אולם מנגד גם לא תיתכן כניסה לארץ ישראל ולחקלאות ארץ ישראלית בלי התאמה של לוח החודשים הירחי

לעונות השנה השמשית-
חקלאית. לכן הכרח הוא ללכת
אחר לוח כפול, שבו מותאמים
חודשי הירח לעונות השנה.

[זכור ושמור עמ' 222-224]

לפי דבריו, הלוח העברי כולל בתוכו
שני לוחות שונים: לוח שמש – עליו
מבוססת החקלאות, המתחיל
בתשרי; ולוח ירחי – המבטא את
ההתחדשות שראשיתה ביציאת
מצרים, המתחיל בניסן.

דברים אלו שופכים אור על דרשת
הגמרא מניין שלעניין תרומת שקלים
השנה מתחילה בניסן:

ולתרומת שקלים מנלן? אמר רבי
יאשיה: אמר קרא 'זאת עלת חדש
בחדשו לחדשי השנה', אמרה
תורה חדש והבא קרבן מתרומה

חדשה, וגמרי שנה שנה מניסן
דכתיב 'ראשון הוא לכם לחדשי
השנה'. ולגמור שנה שנה מתשרי
דכתיב 'מראשית השנה?' דנין
שנה שיש עמה חדשים משנה
שיש עמה חדשים, ואין דנין שנה
שיש עמה חדשים משנה שאין
עמה חדשים. [ר"ה ז.]

מדברי הגמרא עולה כי "שנה שיש
עמה חדשים" מתחילה בניסן, ואילו
"שנה שאין עמה חדשים" מתחילה
בתשרי. על פי האמור, "שנה שיש
עמה חדשים" היא שנת לבנה, ולגביה
אומרת התורה: "החודש הזה לכם
ראש חדשים"; לעומתה, "שנה שאין
עמה חדשים" היא שנת החמה, והיא
מתחילה בתשרי.

יש בדברים אלו כדי לבאר את החילוק בין מניין מלכי ישראל למניין מלכי אומות העולם. כאמור, המשנה אומרת כי "באחד בניסן ראש השנה למלכים", והגמרא מלמדת כי הדברים אמורים דווקא לגבי מלכי ישראל:

אמר רב חסדא: לא שנו אלא למלכי ישראל, אבל למלכי אומות העולם מתשרי מנינן. [ר"ה ג.]

הגמרא מבארת את מקור חילוק זה, אך אינה מבארת את טעמו⁷. על פי האמור נראה כי מלכות אומות העולם היא מלכות טבעית, ולכן היא נמנית על פי השנה הטבעית שראשיתה בתשרי. לעומתה, מלכות ישראל אמורה לגלות את כבוד ה',

---

⁷ עי' ריטב"א (שם, ד"ה אמר) המביא טעם לחילוק זה.

ולכן היא נמנית ליציאת מצרים, בה
התגלה שם ה' בעולם.

לסיכום: מהכתובים ומדברי חז"ל
עולה שתשרי הוא 'ראש השנה'.
המשנה קובעת שישנם "ארבעה
ראשי שנים", אך ניתן להבין שזו לשון
מושאלת לנקודת זמן המשמעותית
לדינים מסוימים. התורה מגדירה את
ניסן כ"ראש חדשים", ובפשטות נראה
מכך כי הוא מהווה 'ראש השנה'.
הרמב"ן טוען כי תשרי לבדו נחשב
'ראש השנה', אלא שכדי לזכור את
יציאת מצרים נצטוונו למנות את
ניסן כחודש הראשון. ניתן להציע
הסבר אחר (שראשיתו בדברי
ראב"ע), שאכן גם ניסן וגם תשרי
מהווים 'ראש השנה' – תשרי הוא

ראש שנת החמה, ואילו ניסן הוא ראש שנת הלבנה שראשיתה ביציאת מצרים. בהתאם לכך, תשרי הוא ראש השנה הטבעי, החקלאי והאוניברסלי, ואילו ניסן הוא ראש השנה המבטא את הנס, החידוש והמיוחד לישראל.

בעזרת ה' בשיעור הבא נעמיק בביאור הכתוב "החודש הזה לכם ראש חדשים", ונעמוד על המשמעויות ההלכתיות העולות ממנו.

להערות ולתגובות: רם יונתן ליפשיץ

ramyonatans@gmail.com

השיעור מוקדש לעילוי נשמת רחל בת יצחק וולטרס ז"ל
ולעילוי נשמת אברהם בן צבי פייר ז"ל